

Ivana PRENTOVIĆ KRIVOKAPIĆ¹

Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultet²

TRAGIČNA METAMORFOZA JEDNE ŽENE

(Kejt Šopen, *Buđenje*, Službeni glasnik, Beograd, 2011)

Roman *Buđenje*, američke spisateljice Kejt Šopen (Kate Chopin), napisan još davne 1899. godine, konačno je objavljen i na srpskom jeziku 2011. godine, u izdanju Službenog glasnika, a u prevodu Gordane Korać. Kejt Šopen je pisanjem počela da se bavi relativno kasno, u trideset šestoj godini, nakon što je postala udovica. S obzirom na to da je bila materijalno obezbeđena, bavila se pisanjem kratkih priča i romana isključivo iz umetničkih pobuda. Njen drugi roman *Buđenje* izazvao je buru negodovanja američke javnosti i proglašen skandaloznim i nemoralnim. Neki književni kritičari išli su toliko daleko da su smatrali da ovaj roman treba da nosi oznaku – otrov, dok su drugi likovali zbog tragičnog kraja njegove „nemoralne” junakinje. Iako su pre nje o ženskoj preljubi pisali i Flober (Gustave Flaubert) i Tolstoj (Lev Tolstoy), činjenica da je o tome pisala i jedna žena nije se mogla oprostiti. Kejt Šopen je bila primorana da prekine spisateljsku karijeru. Nažalost, slučaj ove spisateljice opovrgao je onu čuvenu ideju Virdžinije Vulf (Virginia Woolf) iznetu u eseju *Sopstvena soba* da je, da bi se bavila pisanjem, ženi potrebna sopstvena soba i finansijska nezavisnost. Vulf kao da je previdela da je pored ove dva preduslova, spisateljicama potrebno i odobravanje književne javnosti.

Roman *Buđenje* bio je zaboravljen sve do šezdesetih godina, kada ga otkrivaju feministkinje i daju mu status kultnog. Kao da se, kako u pogovoru

1 E-mail: ivanaprentovickrivokapic@gmail.com

2 Autorka je doktorandkinja na Univerzitetu u Beogradu.

ove knjige navodi Biljana Dojčinović, naslov, tema, ali i istorija ovog dela u potpunosti poklopila sa trenutkom u kome se razvijao pokret za oslobođenje žena u Americi (169). Interesantna je činjenica da sama Kejt Šopen nije bila pripadnica nekog od sifražetskih pokreta, niti se javno zalagala za pravo žena, pa ipak njen roman *Buđenje* smatra se prvim feminističkim tekstom i klasikom feminističke književnosti, a ona sama jednom od ikona feminizma u SAD. Razlog za to treba tražiti u autorkinoj biografiji. Naime, nakon smrti oca, Šopen je provela detinjstvo živeći sa majkom, babom i prababom, a zatim stižući obrazovanje u školi koju su vodile časne sestre, dakle, sve vreme boraveći u okruženju inteligentnih i nezavisnih žena. Ona nije imala priliku da prisustvuje tradicionalnoj podeli uloga u kojoj je muškarac glava porodice, a žena, njegova tiha pratilja, neko ko mu je u potpunosti podređen i da, na taj način, kroz sopstveno vaspitanje, usvoji brojne stereotipe, ograničenja i predrasude koje je nametalo tradicionalno porodično ustrojstvo. Kejt Šopen je odgajana da ima svoje mišljenje i da se ne plaši da ga otvoreno izrazi. Čini se da je po sopstvenom uzoru stvorila heroinu romana *Buđenje*, Ednu Pontelije, prototip jedne samosvesne i slobodne žene, koja je bila inspiracija američkim feministkinjama mnogo godina kasnije. Otvoreno progovarajući o, do tada tabu temama, ženskoj potrebi za slobodom i nezavisnošću, njenoj čulnosti i seksualnim potrebama i dajući sopstveno viđenje ženskog položaja u društvu, braka i materinstva, koje je bilo sasvim različito od opšte uvreženog i samim time šokantno, Šopen anticipira drugi talas feminizma u Americi koji se razvija krajem šezdesetih godina dvadesetog veka.

Buđenje govori o tragičnoj sudbini Edne Pontelije, žene iz visokih krugova Nju Orleansa. Radnja počinje jednog leta kada se ova heroina, kako i sam naziv ovog romana sugeriše, budi iz dugogodišnjeg sna, sagledavši svoje mesto u društvu i uloge koje joj je ono namenilo. Shvativši da izigravanje supruge i majke, kao i vođenje domaćinstva, ne može ispuniti unutrašnju prazninu, ona očajnički traži nešto što bi njenom bitisanju dalo smisao. Istovremeno, postajući svesna svoje čulnosti i seksualnosti, Edna se zaljubljuje u mladog Roberta Lebrana. Njihov odnos ostaje platonski jer Robert odlazi u Meksiko, bežeći od ove zabranjene ljubavi. Razočarana, Edna se okreće poznatom zavodniku, što doprinosi njenom lošem glasu. Povratak Roberta, donosi novu nadu, oni stupaju u vezu, ali on, na kraju, prekida sa njom. Izgubivši

svaku nadu da će živeti nekim drugim, smislenijim životom, Edna izvršava samoubistvo utapanjem u moru.

Roman *Buđenje* govori o buđenju jedne žene iz hipnoze koju joj je nametnulo viktorijansko društvo i njegove konvencije, i njeno odbijanje da nastavi sa igranjem uloge koja joj je, kao ženi, namenjena, i otkrivanje sopstvene suštine. Ona, podstaknuta letovanjem na Velikom ostrvu, senzualnošću mora i prirode, ali i slobodnim ponašanjem kreolskih žena, kako navodi Kejt Šopen, „dolazi sebi i svakoga dana odbacuje to lažno biće koje prihvatamo kao odeću u kojoj ćemo se pojaviti pred svetom” (80). Otkrivši sopstveni identitet, Edna Pontelije postupa samo po svojim željama, kako bi zadovoljila sopstvene emotivne i seksualne porive. Ona pravi iskorak iz bračnog života zato što on, ma kako udoban i komotan bio, znači živeti pored muža koga ne voli i koji, verovatno, ni nju ne voli, već je tretira kao nešto što mu pripada, poput imanja ili brojnih kuća. Osećajući to, Edna uzvikuje da ne želi da bude svojina gospodina Pontelijeja. Ima osećaj da „život protiče pored nje kršeći i ne ispunjavajući obećanja” (102). Naglo probuđena, Edna uzima život u svoje ruke. „Ne želim ništa više nego da postupam po svom” (153), govori ona.

Edna postaje šokantno nezavisna žena, koja živi odvojena od muža i dece, ponovo otkriva davno zaboravljeni umetnički talenat pokušavajući da zaradi za život od prodaje svojih crteža i ulazi u vezu sa notornim zavodnikom, koja je isključivo seksualne prirode. Ona otvoreno priznaje sebi da joj Aroben ništa ne znači, već je seksualno privlači, pokreće u njoj, kako ona kaže, „životinjski nagon” (108). Poznanstvo sa gospođicom Rajs, pijanistkinjom, koja živi nezavisno od svih patrijarhalnih društvenih stega, za nju je veoma inspirišuće. Edna, kako kaže Kejt Šopen, oseća da se „spustila na društvenoj lestvici, a u odgovarajućoj meri podigla na duhovnoj. Svaki korak koji bi napravila kako bi se oslobodila obaveza dodavao joj je snagu i razvijao njenu ličnost. Počela je da gleda život svojim očima; da sagledava i razume skrivene, dublje tokove života” (130). Ona u sebi preseca sve niti koje su je vezivale za nekadašnji život, pa čak i za sinove. Iako priznaje da bi za svoju decu dala život, ona ističe da za njih više nikad ne bi žrtvovala sebe. Interesantno je da ona, razmišljajući uoči samoubistva, vidi sopstvenu decu kao protivnike koji pokušavaju da odvuču njenu dušu u ropstvo.

Kejt Šopen je stvorila veoma uverljiv lik svoje heroine. Iako, nema tragičnu predodređenost jedne Ane Karenjine ili upečatljivost madam Bovari, Edna Pontelije je književni lik koji ne ostavlja čitaoce ravnodušnim. Dok je jedni doživljavaju kao ikonu ranog feminizma, simbolom ženske nezavisnosti, druge iritira njeno ponašanje – to što je neosetljiva prema svom mužu, potpuno udaljena od dece, njeno podsmevanje svima koji su drugačiji od nje, kao što je njena, veoma odana porodici, prijateljica Adel, užasavanje od skladnog porodičnog života. Ipak, previđa se da Kejt Šopen nije želela da stvori idealnu ženu, tačnije nekoga na koga bi sve žene trebalo da se ugledaju. Ona je govorila o jednoj individualnoj sudbini, o izboru jedne žene koja korača svojim putem do sopstvene nezavisnosti. Spisateljica je posebno uspešna u prikazivanju Ednine potpune transformacije ličnosti. Od jedne zatvorene i pomalo rigidne osobe, junakinja romana *Buđenje* pretvara se u čulnu ženu, koja je u skladu sa sopstvenom prirodom i koja počinje da se oseća udobno u svojoj koži. Čak i Ednin muž, koji nije preterano pronicljiv i osetljiv na promene koje se u njegovom okruženju dešavaju, primećuje da je njegova supruga od ravnodušne žene postala biće čiji damari trepere, govor postaje topao i odlučan, a pokreti slobodni, bez obuzdavanja. Promenjena Edna podseća ga na životinjicu koja se budi na suncu. Ono što se dešava sa njegovom suprugom zbunjuje Leonsa Pontelijeja i on ne zna kako da se postavi. Ne shvatajući koliko je Ednina promena konačna, otpisuje njeno ponašanje kao hir, nešto što je, kako on kaže, uvertela sebi u glavu, u vezi sa večnim pravima ženama. Njegov tast, Ednin otac, ne staje u odbranu svoje ćerke, već insistira na tome da je ženama potreban autoritet i sila, zamerajući zetu da je previše popustljiv. Kejt Šopen nam otkriva da je pukovnik sledeći svoju rigidnu, nasilničku filozofiju oterao ženu, Edninu majku, u grob. Potpuni nesklad supružničkih priroda čini da Edna priželjkuje česta odsustva svog supruga, pitajući se o čemu bi uopšte ona imala da razgovara sa tim čovekom u zajedničkim trenucima. Ona čak, u trenutku besa, skida burmu sa prsta i baca je na pod, pokušavajući da je zdrobi potpeticom. Imajući u vidu bračno iskustvo koje ima, ne iznenađuje njena izjava koja je sigurno zgrozila patrijarhalne dušebrižnike među spisateljčinih savremenici, da je „svadba najtužnija svetkovina na kugli zemaljskoj” (92).

Ednina romansa sa Robertom Lebranom otkriva ostatke one stare, slabe Edne. Ona ne preuzima odgovornost za sopstvenu transformaciju, već smatra da ju je

upravo on „probudio” (149). Njena romantična priroda tera je na idealizovanje Roberta i iluziju da je on čovek koga voli. Čini se da ljubav koju oseća prema njemu nije ništa drugačija nego njena zanesenost jednim pozorišnim glumcem kada je bila tinejdžerka. Robert nije neko ko bi umeo da se izbori sa Edninom strastvenom prirodom. On je slab i neodlučan i odlazak od Edne nije samo čin njegove plemenitosti i želje da sačuva njen dobar glas, već slabost i pokušaj da zaštiti samog sebe od mogućeg skandala koji donosi veza sa udatom ženom.

Tek onda kada je napuštena, Edna doživljava potpuno buđenje. Ona prihvata istinu da niko, pa čak ni Robert, nije razlog za život i da je on nikada ne bi razumeo, da bi bio samo prolazna afera u njenom životu. Njeno stapanje sa prirodom, ali i bezrezervno prihvatanje same sebe, predstavlja najupečatljiviju scenu u romanu. Ona ulazi u more naga, prepuštajući se njegovom senzualnom dodiru, osećajući istovremeno ushićenje i strah. Ednino konačno shvatanje i prihvatanje života, Kejt Šopen opisuje slikovito: „Osećala se kao tek rođeno biće, koje otvara oči i susreće se s jednim naizgled poznatim svetom, koji, u stvari, nikada nije poznavalo” (158). Na nesreću, novostečenu mudrost Edna Pontelije neće iskoristiti da bi živela, već da bi umrla. Ona se bez žaljenja i oklevanja prepušta morskim talasima koji je odnose u smrt.

Roman *Buđenje*, iako napisan na samom kraju 19. veka, ima sve odlike savremenog proznog stila. Njegove rečenice su kratke, jednostavne, bez preterane faktografije. Književni portreti Edne, ali i ostalih ženskih likova, poput Adel Ratinjol i madmazel Rajs, nisu dvodimenzionalni, već imaju dubinu i psihološku uverljivost. Tema ženske emancipacije i probuđene seksualnosti, Kejt Šopen obrađuje direktno i smelo, što je zaista za divljenje kada imamo u vidu vreme u kome je ova spisateljica pisala. Nažalost, talenat ove američke autorke je ostao zanemaren i sputan. Razočarana Kejt Šopen, posle skandala koji je izazvalo objavljivanje *Buđenje* i odbijanja književnih krugova da je priznaju kao ozbiljnu spisateljicu, više nikad nije napisala nijedno delo, što predstavlja još jednu od velikih nepravdi u književnoj istoriji.